

УДК 582.32(502.4:477.75)

Н.В. Загороднюк

*Херсонський державний університет
вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, 73000 Україна*

ДО ФЛОРИ МОХОПОДІБНИХ ПРОЕКТОВАНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "СИВАСЬКИЙ" (КРИМСЬКЕ ПРИСИВАШШЯ)

Мохоподібні, природно-заповідний фонд, Кримське Присивашшя

ДО ФЛОРИ МОХОПОДІБНИХ ПРОЕКТОВАНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "СИВАСЬКИЙ" (КРИМСЬКЕ ПРИСИВАШШЯ). Н.В. Загороднюк. – На територіях, що плануються до включення в Національний природний парк "Сиваський", виявлено місцезростання 35 видів, 2 форм та 2 різновидів мохоподібних. Більша частина їх – степові ефемери та мохоподібні з широким спектром екологічної толерантності, які часто зустрічаються в Рівнинному Криму у складі галофільних, степових та петрофітних рослинних угруповань. Виявлені локалітети деяких рідкісних видів рівниннокримської бріофлори (*Pterygoneurum kozlovii* Laz., *Pterygoneurum lamellatum* (Lindb) Jur., *Pseudocrossidium hornschuchianum* (Schultz.) R.H. Zander). В статті наведені стисла характеристика бріофлори проєктованого заповідного об'єкту, а також список видів мохоподібних.

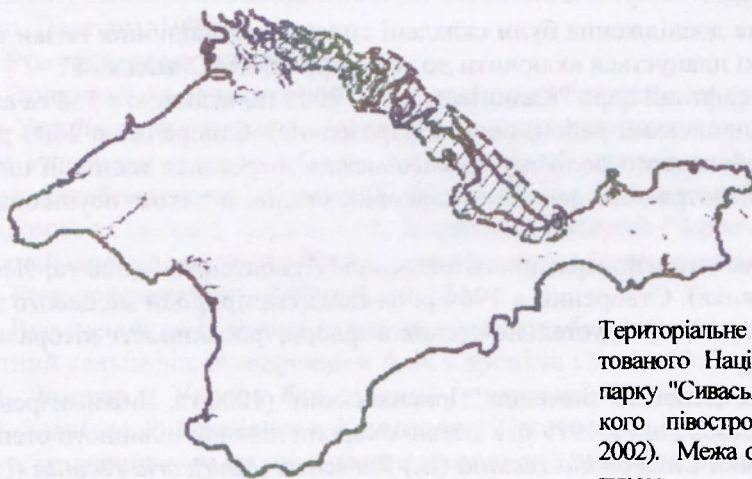
К ФЛОРЕ МОХООБРАЗНЫХ ПРОЕКТИРУЕМОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА "СИВАШСКИЙ" (КРЫМСКОЕ ПРИСИВАШШЕ). Н.В. Загороднюк. – На территории, планируемой к включению в Национальный природный парк "Сивашский", выявлено произрастание 35 видов, 2 форм и 2 разновидностей мохообразных. Большинство из них – степные эфемеры и мохообразные с широким спектром экологической толерантности, часто встречающиеся в Равнинном Крыму в составе галофильных, степных и петрофитных растительных сообществ. Обнаружены локалитеты некоторых редких видов равниннокрымской бриофлоры (*Pterygoneurum kozlovii* Laz., *Pterygoneurum lamellatum* (Lindb) Jur., *Pseudocrossidium hornschuchianum* (Schultz.) R.H. Zander). В статье дана краткая характеристика бриофлоры проектируемого заповедного объекта, а также список видов мохообразных.

BY MOSS FLORA OF PROJECTED NATIONAL NATURE PARK "SIVASHSKY" (THE CRIMEAN SIVASH). N.V. Zagorodnyuk. – The territory proposed for inclusion in the National Nature Park "Syvashsky", vegetation identified 35 species, 2 forms, 2 species of bryophytes. Most of them are steppe ephemerals and bryophytes with a wide range of environmental tolerance, and they often occur in the plains of the Crimea in the halophytic, steppe and petrophytic plant communities. Locations of some rare species of Plant Crimean mosses (*Pterygoneurum kozlovii* Laz., *Pterygoneurum lamellatum* (Lindb) Jur., *Pseudocrossidium hornschuchianum* (Schultz.) R.H. Zander) are found. A brief description of bryoflora of the projected reserve object and a list of bryophytes are given in the paper.

Кримське Присивашшя являє собою пласку або слабо хвилясту рівнину, що поступово підвищується в напрямку передгір'я Кримських гір від 0,5 до 40 м н.р.м. Середньорічна температура району коливається в межах 9,6–10°C, абсолютний мінімум дорівнює –33°C, абсолютний максимум –40°C. Річна кількість опадів складає 300–400 мм/рік, більша частина їх випадає у квітні–жовтні. Основними типами ґрунтів Кримського Присивашшя є солонцеві, лучно-каштанові солонцюваті, темно-каштанові середньосолонцюваті, сформовані на жовто-бурих важких лесовидних глинах та суглинках (Подгородецький, 1988; Иванов, Иванова, 2000). Типовою рослинністю цього регіону є полиново-злакові (пустельні) степи (характерною їх ознакою є постійна присутність в травостої ксерофільного напівчагарничка *Artemisia taurica* Willd., участь якої зростає зі збільшенням антропогенного навантаження), солонці та солончаки. Раніше полиново-злакові степи займали значні площі в Кримському Присивашші; зараз в результаті іригаційних робіт, розорювання земель, ведення скотарства вони збереглися приблизно на 20% території регіону, досить часто зазнають сильного антропогенного стресу і є середньо- та сильно

зміненими (багато збитих випасом ділянок). В прибережній смузі численних заток, островів, півостровів та кіс Кримського Присивашся формується комплекс водно-болотної рослинності (на її долю припадає близько 20% території, особливо на Східних Сивашах). На добре зволужених місцезростаннях з близьким заляганням ґрунтових вод розвивається лучна рослинність (галофітні луки). Суттєві площі нерозораних земель зайняті галофітними угрупованнями (сукулентно-трав'янисті, напівчагарникові та трав'янисті солончакові формації). На морських узбережжях, морських піщаних косах, пересипах формується псамофітна рослинність (Багрикова, 2000).

На даний момент в північній частині Кримського півострова існує 6 заповідних об'єктів загальною площею 415762,2 га: ботанічний заказник місцевого значення "Присиваський", ботанічний заказник загальнодержавного значення "Арабатський", регіональний ландшафтний парк "Калинівський", філіал Кримського природного заповідника "Лебедині острови", орнітологічний заказник "Каркінітський", регіональний ландшафтний парк "Бакальська коса" (Карпенко и др., 2002; Ена и др., 2004). Значення їх для охорони природи регіону, попри всі переваги, невелике. Площа об'єктів набагато менша за розміри територій та акваторій, що потребують охорони; організація природоохоронних структур низька, не дозволяє забезпечити відповідний рівень охорони унікальних природних комплексів; на цей час цілісної програми наукового дослідження та моніторингу стану природоохоронних комплексів регіону не існує (Карпенко и др., 2002). Один із способів розв'язання проблеми полягає в підвищенні статусу площі заповідних територій шляхом створення в північно-східній частині Кримського Присивашся Національного природного парку (далі – НПП) "Сиваський". В територію проєктованого об'єкта природно-заповідного фонду, межі якого окреслені з розрахунку на створення Єдиної природоохоронної мережі Кримського півострова, планується включення ряду островів акваторії Сивашу, прибережних ділянок в Красноперекопському, Джанкойському, Нижньогірському, Советському, Кіровському, Ленінському районах АР Крим та частини Арабатської стрілки (рисунок). Оскільки статус об'єкта природно-заповідного фонду передбачає охорону



Територіальне розташування проєктованого Національного природного парку "Сиваський" в межах Кримського півострова (Карпенко и др., 2002). Межа об'єкта позначена пунктиром

всього комплексу флори та рослинності на заповідних ділянках, закономірно постає питання охорони мохоподібних як невід'ємної складової природних флористичних комплексів. Загалом охорона мохоподібних включає два аспекти. Один передбачає вивчення і збереження окремих рідкісних, зникаючих і вразливих видів та їх місцезростань (Бойко, 1976, 1991; Партика, 1992 та ін.). Інший аспект стосується інвентаризації бріофлори об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення ступеня її репрезентативності відносно флори мохоподібних конкретного регіону (Бойко, 1984, 1998; Партыка, 1966, Партика, 1994, 1995; Нипорко, 2006) включно з інвентаризацією мохоподібних на територіях, що потребують охорони.

У контексті історичного огляду проблеми зазначимо, що до початку наших досліджень найбільш детальні відомості про мохоподібні Північного Криму містяться в публі-

кації М.Ф. Бойка і Л.Я. Партики, присвяченій дослідженню мохоподібних присиваських степів (Бойко, Партика, 1990). В означеній роботі для полиново-злакових степів Кримського Присивашся та злаково-типчачових степів центральної частини рівнинного Криму разом (територія визначена як Північний Кримський Степ) вказано 23 види мохоподібних. Цей перелік, окрім складових природних трав'янистих та напівчагарникових ценозів, включав компоненти водно-болотних угруповань (*Drepanocladus aduncus* (Hedw.) Warnst.) та види, приурочені до кам'янистих екоотопів природного і антропогенного походження (*Grimmia pulvinata* (Hedw.) Sm., *Tortula muralis* Hedw. тощо). Перелік видів, вказаних безпосередньо для території Кримського Присивашся, значно менший – в роботах різних років нами знайдені посилання на знахідки тут 12 видів мохоподібних (Скарльгіна, 1958; Бачурина, 1988а; Партыка, 2005). Детального дослідження бріофлори на означеній території, тим паче з огляду на її созологічний статус, не проводилося, що і зумовило актуальність нашої роботи.

Методи досліджень

Вивчення мохоподібних проектного НПП "Сиваський" проводилося шляхом первинної обробки літературних джерел, в яких так чи інакше згадувалися мохоподібні, приурочені до території дослідження, ідентифікації гербарного матеріалу мохоподібних, зібраного нами на території майбутнього природного парку, та обробки зборів М.Ф. Бойка, О.Є. Ходосовцева, Н.О. Багрикової, С.Ю. Костіна. Збори матеріалу проводилися традиційним експедиційно-маршрутним методом, загальноприйнятим в бріології (Партыка, 1966; Бойко, 1991; Нипорко, 2006 та ін.). Мохоподібні визначалися стандартним порівняльно-морфологічним методом з використанням спеціальних визначників (Мельничук, 1970; Савич-Любицкая, 1970; Бачурина, 1987, 1988а, 1988б, 2003; Игнатов, 2003, 2004). Назви видів та їх положення в межах надвидових таксонів уточнювалися за "Чеклістом мохоподібних України" (Бойко, 2008). Коротка характеристика бріофлори НПП "Сиваський", наведена в статті, проведена згідно зі схемою, запропонованою М.Ф. Бойком (Бойко, 1999).

В процесі проведення дослідження були складені списки мохоподібних низки природоохоронних об'єктів, які планується включити до території НПП "Сиваський":

– регіональний ландшафтний парк "Калинівський" (12000 га, включно з 558 га акваторії лагуни Сиваша; Джанкойський район, окол. с. Прозрачне). Створений в 2000 р. на території Калинівського військового полігону. В його межах збереглися асоціації цілинних пустельних та біднорізотравних дернинно-злакових степів, а також неушкоджені галофільні угруповання;

– ботанічний заказник загальнодержавного значення "Арабатський" (600 га, Ленінський район, окол. с. Кам'янка). Створений в 1964 р. як пам'ятка природи місцевого значення. Тут охороняється комплекс пустельно-степової флори, рослинності літоральної зони та псамофітних степів;

– ботанічний заказник місцевого значення "Присиваський" (1000 га, Нижньогірський район, окол. с. Ізобільне). Створений в 1979 р. з метою охорони ділянок цілинного степу із заростями хамоміли обідраної *Chamomilla recutita* (L.) Ranschert (*Matricaria recutita* (L.) – цінної лікарської рослини (Карпенко и др., 2002; Ена и др., 2004).

Результати досліджень

На низці ділянок, що увійдуть до проектного НПП "Сиваський", виявлено місцезростання 35 видів, 2 форм та 2 різновидів мохоподібних. Це складає 58,3% бріофлори Присиваського геоботанічного округу, 27,1% мохоподібних Рівнинного Криму та 4,2% мохоподібних України. До території ботанічного заказника загальнодержавного значення "Арабатський" приурочене місцезростання 21 виду мохоподібних. В гербарних зразках, зібраних на території регіонального ландшафтного парку "Калинівський", ідентифіковані 18 видів мохоподібних. Бріофлора ботанічного заказника місцевого значення "Присиваський" представлена гербарними зборами з території урочища Кулички, в складі яких визначено 8 видів мохоподібних (Загороднюк, 2010).

35 видів мохів, що зустрічаються на території проектного заповідного об'єкта, є

представниками 17 родів, 6 родин відділу Bryophyta. Панівне положення серед них займають види родини Pottiaceae (20 видів, 57%). Значно меншою є кількість представників родин Brachytheciaceae (6 видів, 17,1%) і Bryaceae (5 видів, 14,3%); родина Ditrichaceae представлена лише 2 видами, родини Encalyptaceae і Funariaceae – 1 видом кожна. В цілому бріофлористичний комплекс проектного НПП "Сиваський", з точки зору розгорнутого структурного аналізу бріофлори (Бойко, 1999), можна охарактеризувати як пухкощільнодернинний, різко геліофітний, мезоксерофітно-ксерофітний, інцертофільно-кальцефільний, мезотрофний, аридний, з перевагою ареалів позаголарктичного типу і присутністю 62,9% апофітних видів. Місцем мешкання виявлених мохів є, в основному, ділянки каштанового, глинистого чи піщаного ґрунту серед степової, галофільної та псамофітної рослинності, рештки злаків чи напівчагарників.

Флора мохоподібних низки ділянок проектного НПП "Сиваський" складається переважно з видів, звичайних для полинових степів півдня України. Це, в першу чергу, короткоживучі степові ефемери (*Pleuroidium acuminatum*, *Weissia longifolia* Mitt., *Phascum cuspidatum* Hedw., *Ph. piliferum* Hedw., *Pterygoneurum ovatum* (Hedw.) Dix, *P. subsessile* (Brid.) Jur., *Protobryum bryoides* (Dicks.) Jguerra & M.J. Cano тощо), ряд полісубстратників широкої екології, поширених по всій Україні (таких як *Barbula unguiculata* Hedw., *Syntrichia ruralis* (Hedw.) F. Weber & Mort, *Bryum argenteum* Hedw., *B. caespiticium* Hedw., *Homalothesium sericeum* (Hedw.) B., S. et G.), та факультативні галофіти (*Pseudocrossidium hornschurchianum* (K.Schultz.) Zander, *Bryum dichotomum* Hedw., *Brachythecium albicans* (Hedw.) Schimp.). Присутні кілька видів мохів, які в Криму трапляються відносно нечасто (*Bryum elegans* Nees, *B. pallescens* Schleich. ex Schwaegr., *Brachythecium glareosum* (Bruch ex Spurge) Schimp., *Weissia controversa* Hedw.). З огляду на статус обстеженої території, більш цікавими є знахідки серед мохів НПП "Сиваський" представників раритетної фракції бріофлори Рівнинного Криму. Це *Pterygoneurum kozlovii* Laz., занесений до Червоної книги України (Червона книга..., 2009), *Pterygoneurum lamellatum* (Lindb.) Jur., включений до Червоного списку європейських бріофітів (Red Data Book..., 1995), та *Pseudocrossidium hornschurchianum* (K. Schultz.) Zander, рекомендований до включення в проектану Червону книгу Криму (Бойко, Партька, 1999).

***Pterygoneurum kozlovii* Laz.**

Занесений до Червоної книги європейських бріофітів як вразливий (V), до Червоної книги України – як рідкісний. Аридний вид з диз'юнктивним ареалом, зустрічається, окрім півдня України, в південній Словаччині, на півдні європейської частини Росії (Абрамова, 1973), в Алтайському краї, Казахстані, Якутії, Північній Америці (Pisarenko, 2006). В Україні був відомий з Одеської, Херсонської, Запорізької областей (Червона книга..., 2009). Вперше наведений нами для території Кримського півострова (Загороднюк, 2009).

***Pterygoneurum lamellatum* (Lindb.) Jur.**

Включений до Червоної книги європейських бріофітів як вразливий (V). Аридний геліофітний кальцефіл, поширений в Азії, Європі та Північній Америці (Игнатов, Игнатова, 2003). Дотепер в Україні був відомий з території Правобережного Лісостепу (Бойко, 2008). Знахідка *P. lamellatum* в Кримському Присивашші (Нижньогірський район, гирло р. Салгир, на глинистому ґрунті в полиновому степу), на території проектного НПП "Сиваський", є першою для Криму та першою для степової зони України.

***Pseudocrossidium hornschurchianum* (Schultz.) R.H. Zander.**

Рекомендований до включення в запроєктовану Червону книгу Криму (Бойко, Партька, 1999). Давньосередземноморський галофіт з ареалом біполярного типу. В Україні відомий в Прикарпатті, Опіллі, Правобережному та Західному Лісостепу, на Кримському півострові (Бойко, 2008). В рівнинній частині Криму нами загалом виявлено 9 місцезростань *P. hornschurchianum*, кілька локалітетів входить в територію запроєктованого НПП "Сиваський" (ботанічний заказник "Присиваський"; гирло р. Салгир, окол. с. Дмитрівка).

Нижче наведений розташований за таксономічним принципом перелік мохоподібних, виявлених на території обстеженого проектного об'єкта природно-заповідного фонду. Для кожного виду подані посилання на публікації, в яких він вказаний для Кримського Присивашся, участь в складі флори мохів існуючих заповідних об'єктів, ценотична та екологічна приуроченість в межах НПП "Сиваський".

Мохоподібні проектованого національного природного парку "Сиваський"
Умовні позначення: I – регіональний ландшафтний парк "Калинівський"; II – ботанічний заказник загальнодержавного значення "Арабатський"; III – ботанічний заказник місцевого значення "Присиваський".

BRYOPHYTA

Encalyptaceae

Encalypta vulgaris Hedw. Об'єкти ПЗФ: I.

Солончакова рослинність. На глинистому ґрунті з вапняковою жорствою.

Funariaceae

Funaria hygrometrica Hedw. Об'єкти ПЗФ: I, III.

Полинові стеги і степові збої, солончаки, затоплювані ділянки. На засоленому глинистому та каштановому ґрунті, на рослинних рештках.

Ditrichaceae

Ceratodon purpureus (Hedw.) Brid. (Бойко, Паргика, 1990). Об'єкти ПЗФ: II.

Степові збої, солончакові угруповання. На солонцюватому глинистому ґрунті.

f. *graeffii*. Об'єкти ПЗФ: I.

Солончаки. На вапнисто-глинистому ґрунті.

Pleuridium acuminatum Lindb. (Бойко, Партика, 1990). Об'єкти ПЗФ: I.

Полиново-злакові стеги. На глинистому ґрунті.

Pottiaceae

Aloina rigida (Hedw.) Limpr. (Загороднюк, Бойко, 2009). Об'єкти ПЗФ: I.

Напівчагарничкові галофільні угруповання. На сильно засоленому ґрунті.

Barbula unguiculata Hedw. (Бойко, Партика, 1990; Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: I, II, III.

Полинові і полиново-злакові стеги, лучна та галофільна рослинність (різні формації). На засоленому ґрунті різних типів, на рослинних рештках.

f. *robusta*. Об'єкти ПЗФ: I.

Солончаки. На засоленому щербенисто-глинистому ґрунті.

Didymodon acutus (Brid.) K. Saito var. *valida* (Бойко, Партика, 1990).

Приморська псамофільна рослинність. На глинисто-піскуватому засоленому ґрунті в кальвіціях.

Didymodon insulanus (De Not.) M. Hill. Об'єкти ПЗФ: II.

Галофільні угруповання. На піщано-черепашковому субстраті.

Didymodon vinealis (Brid.) Zander (Бойко, Партика, 1990; Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: I, II.

Псамофільна рослинність, солончаки. На глинистому і піскуватому ґрунті.

Phascum cuspidatum Hedw. (Бойко, Партика, 1990; Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: I, II, III.

Полинові стеги, солончакувата та псамофітна рослинність. На засоленому каштановому, глинистому, піщаному ґрунті.

Phascum piliferum Hedw. (Бойко, Партика, 1990; Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: II, III.

Полинові стеги, солончаки. На глинистому ґрунті.

Protobryum bryoides (Dicks.) Jguerra & M.J. Cano (Загороднюк, 2009).

Полиновий степовий збій. На каштановому ґрунті.

Pseudocrossidium revolutum (Brid.) Zander (Бойко, Партика, 1990). Об'єкти ПЗФ: I.

Солончакові угруповання. На щербенистому глинистому ґрунті.

Pseudocrossidium hornschurchianum (K. Schultz.) Zander. Об'єкти ПЗФ: I.

Полинові стеги. На глинистому солонцюватому ґрунті.

Pterygoneurum kozlovii Laz. (Загороднюк, 2009).

Степові збої, солончаки. На солонцюватому глинистому ґрунті, на рослинних рештках.

Pterygoneurum lamellatum (Lindb.) Jur.

Полиновий степ. На піскувато-глинистому ґрунті.

Pterygoneurum ovatum (Hedw.) Dix (Бачурина, Мельничук, 1988а; Бойко, Партика, 1990; Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: I, II, III.

Солончаки, полинові, полиново-злакові степові угруповання, перелоги, степові збої. На ґрунті.

Pterygoneurum sessile (Brid.) Jur.

Солончаки (полинові угруповання). На глинистому ґрунті.

Syntrichia ruraliformis (Bersch.) Cardot (Бойко, Партика, 1990). Об'єкти ПЗФ: I.

Солончакові рослинні угруповання. На засоленому ґрунті в кальвіціях.

Syntrichia ruralis (Hedw.) F. Weber & Mort (Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: II, III.

Степи, солончаки. На солонцюватому ґрунті в кальвіціях.

Tortula lanceola R.H. Zander (Бойко, Партика, 1990). Об'єкти ПЗФ: I, II.

Солончакові, полинові і полиново-злакові степи. На ґрунті в кальвіціях.

Tortula truncata (Hedw.) Mitt. (Скарлыгіна, 1958; Бойко, Партика, 1990; Партика, 2005).

Солончак. На глинистому ґрунті.

Weissia controversa Hedw. Об'єкти ПЗФ: I.

Полинові степи, солончаки. На щебенисто-глинистому ґрунті.

Weissia longifolia Mitt. (Бойко, Партика, 1990). Об'єкти ПЗФ: I, II, III.

Полинові і полиново-злакові степи різного ступеня пасовищної дигресії, солончаки. На каштановому і солонцюватому ґрунті в кальвіціях.

Bryaceae

Bryum argenteum Hedw. (Бойко, Партика, 1990; Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: I, II.

На ущільненому ґрунті вздовж стежок.

Bryum caespiticium Hedw. (Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: I, II.

Степові, псамофітні, галофітні рослинні угруповання. На глинистому, каштановому, піскуватому ґрунті.

Bryum dichotomum Hedw. (Загороднюк, Бойко, 2009). Об'єкти ПЗФ: III.

Полинові та полиново-злакові степи. На солонцюватому каштановому та глинистому ґрунті.

Bryum elegans Nees. Об'єкти ПЗФ: II.

Приморська псамофітна рослинність. На піску в кальвіціях.

Bryum funckii Schwaegr. Об'єкти ПЗФ: I, II.

Солончаки. На засоленому вапнисто-глинистому ґрунті.

Bryum pallescens Schleich. ex Schwaegr. Об'єкти ПЗФ: II.

Полиново-злакові степові угруповання. На ґрунті під рослинним опадом.

Brachytheciaceae

Brachythecium albicans (Hedw.) Schimp. (Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: II.

Полиново-злакові, солончакові, приморські псамофітні угруповання. На глинистому та піщаному ґрунті.

Brachythecium campestre (C. Mull.) Schimp. (Бойко, Партика, 1990; Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: II.

Степові ділянки. На ґрунті під рослинним опадом.

Brachythecium glareosum (Bruch ex Spurge) Schimp. Об'єкти ПЗФ: II.

Степові угруповання. На ґрунті під рослинним опадом.

Homalothesium lutescens (Hedw.) Robins. Об'єкти ПЗФ: II.

Степові угруповання. На ґрунті між злаками.

Homalothesium sericeum (Hedw.) V., S. et G. (Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: II.

Полиново-злакові степові угруповання. На ґрунті під рослинним опадом, на рослинних рештках.

Rhynchostegium megapolitanum (Web. et Mohr.) V., S. et G. var. *meridionale* Schimp. (Бойко, Партика, 1990; Партька, 2005). Об'єкти ПЗФ: II.

Степи. На затіненому ґрунті серед чагарників і злаків.

Висновки

Видовий склад мохоподібних, виявлених в межах проектного національного природного парку, репрезентує флору мохів Присиваського геоботанічного округу рів-

нинного Криму на 58,3%. На перший погляд, це критичний показник для флори заповідного об'єкта. Однак до складу бріофлори Кримського Присивашся входять види, які не пов'язані в своєму поширенні з природними степовими та галофільними ценозами і не потребують охорони. Це складові епіфітно-епіксильних бріокомплексів вітрозахисних лісосмуг (*Amblystegium serpens* (Hedw.) B.S. et G., *Leskea polycarpa* Hedw., *Leucodon sciuroides* (Hedw.) Schwaegr., *Orthotrichum diaphanum* Brid, *O. pumilum* Sw. тощо), лучно-водні гідрофіти (*Drepanocladus aduncus*, *Hygroamblystegium varium* (Hedw.) Mönk.) та епіліти, які в присиваському регіоні Криму оселяються на різноманітних антропо субстратах (*Grimmia pulvinata*, *Tortula muralis*. З урахуванням того, що їх доля складає 31% бріофлори Присиваського округу, бріофлора НПП "Сиваський" об'єднує 87,5% природної флори мохів даного регіону Криму, що, на нашу думку, є репрезентативним показником. Однак для остаточного вирішення даного питання доцільно провести після офіційного надання проектуваному НПП "Сиваський" статусу заповідного об'єкта та встановлення його кордонів детальне обстеження території для остаточного встановлення видового складу місцевої бріофлори та виявлення нових локалітетів рідкісних видів мохоподібних.

- Абрамова А. Л. Обзор рода *Pterygoneurum* Jur. (Musci) в СССР / А. Л. Абрамова, Л. С. Благодатских, Л. А. Черепанова // Новости сист. низш. растений. – 1973. – Вып. 21. – С. 305–316.
- Багрикова Н. А. Современное состояние растительного покрова Крымского Присивашья и перспективы охраны / Н. А. Багрикова // Современное состояние Сиваша : сб. науч. статей. – К. : Wetland International. – АЕМЕ, 2000. – С. 27–37.
- Бачурина Г. Ф. Флора мохів Української РСР. Вип. 1 / Г. Ф. Бачурина, В. М. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1987. – 180 с.
- Бачурина Г. Ф. Флора мохів Української РСР. Вип. 2 / Г. Ф. Бачурина, В. М. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1988а. – 180 с.
- Бачурина Г. Ф. Флора мохів Української РСР. Вип. 3 / Г. Ф. Бачурина, В. М. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1988б. – 176 с.
- Бачурина Г. Ф. Флора мохів України. Вип. 4 / Г. Ф. Бачурина, В. М. Мельничук. – К. : Наук. думка, 2003. – 255 с.
- Бойко М. Ф. Редкие виды мохообразных Левобережного Полесья и вопросы их охраны / М. Ф. Бойко // Акт. вопр. совр. бот. : сб. науч. трудов. – К. : Наук. думка, 1976. – С. 42–47.
- Бойко М. Ф. Бріофлора степових заповідників європейської частини УРСР та її аналіз / М. Ф. Бойко // Украинский ботанический журнал. – 1984. – Т. 41, № 2. – С. 35–41.
- Бойко М. Ф. Бріофлора присиваських степів / М. Ф. Бойко, Л. Я. Партика // Украинский ботанический журнал. – 1990. – Т. 47, № 2. – С. 13–16.
- Бойко М. Ф. Редкие виды бриофлоры степной зоны европейской части СССР / М. Ф. Бойко // Ботанический журнал. – 1991. – Т. 76, № 5. – С. 104–111.
- Бойко М. Ф. Біорізноманіття Біосферного заповідника "Асканія-Нова". Мохоподібні / М. Ф. Бойко // Акт. питання збереж. та відновл. степових екосистем. – Асканія-Нова, 1998. – С. 7–9.
- Бойко М. Ф. Аналіз бриофлоры степной зоны Европы / М. Ф. Бойко. – К. : Фитосоцицентр, 1999. – 180 с.
- Бойко М. Ф. Мохообразные / М. Ф. Бойко, Л. Я. Партыка // Мат-лы к Красной книге Крыма / Вопросы развития Крыма. – 1999. – Вып. 13. – Симферополь : Таврия-плюс, 1999. – С. 76–80.
- Бойко М. Ф. Чекліст мохоподібних України / М. Ф. Бойко. – Херсон : Айлант, 2008. – 232 с.
- Ена В. Г. Заповедные ландшафты Тавриды / В. Г. Ена, Ал. В. Ена, Ан. В. Ена. – Симферополь : Бизнес-Информ, 2004. – 424 с.
- Загороднюк Н. В. Нові для Кримського півострова види бріофіт / Н. В. Загороднюк // Чорноморський ботанічний журнал. – 2009. – Т. 5, № 3. – 437–441.
- Загороднюк Н. В. Про місцезнаходження нових для Криму видів мохоподібних / Н. В. Загороднюк, М. Ф. Бойко // Наук. вісник Миколаївського держ. ун-ту імені В.О. Сухомлинського. Серія : Біологічні науки. – 2009. – Вип. 24, № 4 (1). – С. 90–93.
- Загороднюк Н. В. Мохоподібні у флорі заповідних територій північного Криму / Н. В. Загороднюк // III-й відкритий з'їзд фітобіологів Херсонщини; Херсон, 20 травня 2010 р. : тези доп. – Херсон : Айлант, 2010. – С. 20.
- Иванов В. Ф. Почвенно-климатические условия Присивашья Крыма и влияние их на рост растений / В. Ф. Иванов, А. С. Иванова // Современное состояние Сиваша : сб. науч. статей. – К. : Wetlands International. – АЕМЕ, 2000. – С. 3–9.
- Игнатов М. С. Флора мхов средней части европейской России. Том 1. *Sphagnaceae – Hedwigiaceae*

- / М. С. Игнатов, Е. А. Игнатова. – М. : КМК, 2003. – С. 1–608. (Arctoa том 11, приложение 1).
- Игнатов М. С. Флора мхов средней части европейской России. Том 2. *Fontinalaceae – Amblystegiaceae* / М. С. Игнатов, Е. А. Игнатова. – М. : КМК, 2004. – С. 609–944. (Arctoa том 11, приложение 2).
- Карпенко С. А. Предложение по организации внутрирегиональных природоохранных систем. Северо-Крымская низменная степь / С. А. Карпенко, С. Ю. Костин, Н. А. Багрикова, А. И. Дулицкий // Перспективы создания единой природоохранной сети Крыма. – Симферополь : Крымучпедгиз, 2002. – С. 88–97.
- Мельничук В. М. Определитель листовых мхов средней полосы и юга европейской части СССР / В. М. Мельничук. – К.: Наук. думка, 1970. – 442 с.
- Нипорко С. О. Мохоподібні природного заповідника "Горгани" : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук : спец. 03.00.05 "Ботаніка" / С. О. Нипорко. – К., 2006. – 24 с.
- Партыка Л. Я. Бриофлора главной гряды Крымских гор : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук : спец. 03.00.05 "Ботаніка" / Л. Я. Партика. – Київ, 1966. – 21 с.
- Партика Л. Я. Рідкісні мохоподібні Криму / Л. Я. Партика // Український ботанічний журнал. – 1992. – Т. 49, № 1. – С. 55–59.
- Партика Л. Я. Бриофлора Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника / Л. Я. Партика // Укр. ботан. журн. – 1994. – Т. 51, № 2-3. – С. 217–224.
- Партика Л. Я. Мохоподібні природно-заповідних територій центральної частини Південного берега Криму / Л. Я. Партика // Український ботанічний журнал. – 1995. – Т. 52, № 2. – С. 260–270.
- Партыка Л. Я. Бриофлора Крыма / Л. Я. Партыка. – К. : Фитосоциоцентр, 2005. – 170 с.
- Подгородецкий П. Д. Крым. Природа: справ. изд. / П. Д. Подгородецкий. – Симферополь : Таврия, 1988. – 192 с.
- Савич-Любичкая Л. И. Определитель листостебельных мхов СССР. Листостебельные мхи / Л. И. Савич-Любичкая, З. Н. Смирнова. – Ленинград : Наука, 1970. – 826 с.
- Скарлыгина М. Д. Залежная растительность Присивашья / М. Д. Скарлыгина // Вест. Ленинград. ун-та. Сер. Геология и география. – 1958. – вып. 1, № 6. – С.119–131.
- Червона книга України. Рослинний світ [за ред. Я. П. Дідуха]. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
- Pisarenko O. Yu. On the variation and ecology of *Pterygoneurum subsessile* and *P. kozlovii* (Pottiaceae, Bryophyta) / O. Yu. Pisarenko // Arctoa. – 2006. – Vol. 15. – P. 169–182.
- Red Data Book of European Bryophytes. – Trondheim, European Committee for Conservation of Bryophytes, 1995. – 291 p.

Надійшла 11.06.2010 р.

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК "АСКАНІЯ-НОВА" ІМЕНІ Ф.Е. ФАЛЬЦ-ФЕЙНА**

**NATIONAL ACADEMY OF AGRARIAN SCIENCES OF UKRAINE
FALZ-FEIN BIOSPHERE RESERVE "ASKANIA NOVA"**

УДК 502.7:502.72 UDC 502.7:502.72

**ВІСТІ NEWS
БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА BIOSPHERE RESERVE
"АСКАНІЯ-НОВА" "ASKANIA NOVA"**

Науковий журнал Scientific Journal
Заснований 1998 року Founded in 1998

Реєстраційне свідоцтво КВ № 5410 від 22.08.2001 р.

Журнал публікує статті із питань заповідної справи, збереження природного різноманіття, біології, екології, охорони рідкісних видів рослин і тварин у природі та штучно створених умовах, степового природокористування, ґрунтознавства, інтродукції, реінтродукції

It is the journal which offers the contemporary state and results of research in Biology, Ecology, Soil Science, Protection of rare species of plants and animals in Nature and under the artificial conditions. The problems of preservation of natural diversity and steppe nature using, introduction, reintroduction, and the reserve business are discussed

Головний редактор Editor-in-Chief
Гавриленко В.С., к.б.н., с.н.с. Havrylenko V.S.
Заступник головного редактора Associate Editor
Ясинецька Н.І., к.б.н., с.н.с. Yasynetska N.I.

Редакційна колегія: Editorial Board:
Андриєнко-Малюк Т.Л., д.б.н., проф. (Київ, Україна); Andrienko-Maluk T.L. (Kyiv, Ukraine);
Бойко М.Ф., д.б.н., проф. (Херсон, Україна); Boyko M.F. (Kherson, Ukraine);
Гавриленко Н.О., к.б.н., с.н.с. (Асканія-Нова, Україна); Havrylenko N.O. (Askania Nova, Ukraine);
Ємельянов І.Г., д.б.н., проф., чл.-кор. НАНУ (Київ, Україна); Yemelyanov I.E. (Kyiv, Ukraine);
Корженевський В.В., д.б.н., проф. (Ялта, Україна); Korzhenevskiy V.V. (Yalta, Ukraine);
Корінець Н.О., к.с.-г.н. (Асканія-Нова, Україна); Korinets N.O. (Askania Nova, Ukraine);
Кошелев О.І., д.б.н., проф. (Мелітополь, Україна); Koshelev O.I. (Melitopol, Ukraine);
Моргун Є.М., к.б.н. (Асканія-Нова, Україна); Morgun Ye.M. (Askania Nova, Ukraine);
Поліщук І.К. (Асканія-Нова, Україна); Polishchuk I.K. (Askania Nova, Ukraine);
Рубцов А.Ф., к.с.-г.н., с.н.с. (Асканія-Нова, Україна); Rubtsov A.F. (Askania Nova, Ukraine);
Стекленев Є.П., д.б.н., проф. (Асканія-Нова, Україна); Steklenev Ye.P. (Askania Nova, Ukraine);
Тараріко О.Г., д.с.-г.н., проф., акад. УААН (Київ, Україна); Tarariko O.G. (Kyiv, Ukraine);
Травляєв А.П., д.б.н., проф., чл.-кор. НАНУ (Дніпропетровськ, Україна); Travleyev A.P. (Dnipropetrovsk, Ukraine);
Ходосовцев О.Є., д.б.н., проф. (Херсон, Україна); Khodosovtsev O.Ye. (Kherson, Ukraine);
Шаповал В.В., к.б.н. (Асканія-Нова, Україна); Shapoval V.V. (Askania Nova, Ukraine)

Адреса редколегії: Address of Editorial Board:
Біосферний заповідник "Асканія-Нова" The Biosphere Reserve "Askania Nova"
вул. Фрунзе, 13, смт Асканія-Нова, Чаплинський район, Frunze Street, 13, Askania Nova, Chaplynka district,
Херсонська обл., Україна, 75230 Kherson region, Ukraine, 75230

Tel./Fax (05538) 6-12-32. Tel. (05538) 6-14-75

E-mail: askania-zap@mail.ru

<http://www.askania-nova-zapovidnik.gov.ua>

Журнал включений до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (Постанова Президії ВАК України від 8.07.2009 р. № 1-05 3)

Затверджено до друку Вченою радою Біосферного заповідника "Асканія-Нова" НААН
(протокол № 8 від 12 жовтня 2010 р.)

АСКАНІЯ-НОВА 2010 ASKANIA NOVA

© Біосферний заповідник "Асканія-Нова", 2010